

PORȚELAN VIENEZ ÎN COLECȚIILE MUZEULUI MUNICIPIULUI BUCUREȘTI

Elisabeta Drăgan

În patrimoniul Muzeului Municipiului București se află numeroase porțelanuri dintre care un loc deosebit îl ocupă cele create de celebra manufactură care a ființat la Viena între 1718 și 1864.

Pe parcursul existenței sale, se cunosc mai multe perioade, diferite din punct de vedere al realizării tehnice și artistice. La început, datorită meșterilor veniți de la Meissen, care au ajutat la crearea și organizarea atelierelor, se lucrează o veselă cu forme asemănătoare vaselor din argint, statuete gen Meissen și multe piese care imită arta orientală. În anii 1730 se afirmă o producție cu linii și forme baroce, decor cu figuri și peisaje în camaieu gri sau într-o policromie în care apar frecvent roșul, violetul, galbenul, verdele, ivoriul și albastrul.

În 1744 manufactura devine proprietate a statului și favorizată de descoperirea caolinului în 1749, la Schmölnitz în Ungaria, își dobândește independența în ceea ce privește materia primă reușind să-și mărească producția. Acum se vor urma caracteristicile stilului rococo vienez și după 1760 linia artistică a artei franceze.

Începând cu 1785 se folosește o nouă compoziție chimică pentru obținerea pastei de porțelan, iar ornamentația se remarcă prin picturile cu scene din tablourile lui Watteau, Lancret și Boucher sau cu alegorii și scene mitologice în stil clasic. Tot în acest timp se pun bazele unui nou mod de aurire și platinare în relief. Aceasta este epoca de glorie a porțelanului Alt Wien datorită mai ales calității picturii în stil „antic”.

Între 1805 și 1815 empireul francez își face simțită influența și în atelierelor vieneze unde se vor produce servicii de masă, de desert sau cafea, farfurii decorative dintr-un porțelan cu glazură foarte fină, pictat în culori strălucitoare, vii, intense.

După 1820 începe declinul lent al manufacturii, activitatea sa luând sfârșit în 1864 prin hotărârea parlamentului.

Nu putem să încheiem acest succint istoric al manufacturii vieneze fără a aminti mărcile folosite. Astfel, se constată existența a două categorii: prima a anilor de început, care le imită pe cele chinezești, și a doua formată din ecusoane în general conturate cu albastru, înainte ca piesele să fie glazurate. Uneori lângă mărci sunt menționate numele orașului, scris Vienne sau Viennae, și data. În ceea ce privește mărcile meșterilor, acestea ca și data, sunt redată prin litere imprimate.

La toate aceste detalii adăugăm faptul că numerele de serie sunt notate în culori, iar semnăturile pictorilor, atunci când există, apar neabreviate.

În ansamblu, operele de artă create de această manufactură constituie prin calitatea care ține de meșteșugul ceramistului și frumusețea inspiratelor modele ornamentale, puncte de reper în istoria artelor decorative europene. Ele vor fi copiate de multe ateliere dintre care cel mai cunoscut este cel înființat de B. Grossbaum în 1889 tot la Viena, acesta nesfiindu-se să folosească și vechile modele ale stilului clasic sau chiar vechile mărci.

Piese din porțelan, austriac din colecțiile muzeului Municipiului București sunt în general Alt Wien, mai ales farfurii decorative pictate în mijloc cu alegorii, scene cu subiecte mitologice, ale căror margini cu linii colorate și ornamente florale, avimorfe, și zoomorfe stilizate, formează adevărate rame care le transformă în autentice tablouri.

Cu această ocazie vom prezenta patru farfurii care exemplifică arta porțelanului vienez de la original la posibila copie. Pe fiecare dintre ele se observă mărci-ecusoane în albastru – data și titlul.

În inventarul general al muzeului lucrările sunt înscrise la numărul 27878 din 1958, făcând parte dintr-un grup de douăzeci și două de piese: „22 farfurii porcelan Alt Wien/una Sèvres/manevre la Austerlitz/. Pe fiecare farfurie sunt pictate scene diferite”. În același inventar aflăm scris la rubrica proveniență „Steagu Roșu”.

FARFURIE DECORATIVĂ

porțelan pictat și aurit.

d: 24,5 cm.

sec. XIX (data este imprimată pe spatele farfuriei/812).

marcă: Alt Wien (pe spatele piesei este un ecuson albastru).

Inv. nr. 27878/2334.

Pe spatele farfurii scrie cu negru „Venus und Adonis”.

Afrodita cea născută din spuma mării, este în mitologia greacă zeiță dragostei și a frumuseții. La început ea semnifică iubirea fizică pentru ca mai târziu să preia de la Hera atributul dragostei sufletești. „Afrodita ar putea totuși apărea ca zeiță care simbolizează dragostea sălbatică integrând-o unei vieți cu adevărat umane”¹.

Afroditei din mitologia greacă îi corespunde în mitologia romană zeița Venus, ocrotitoarea vegetației și a fertilității.

Adonis este tânărul iubit de Afrodita. La origine cultul său este fenician și simbolizează moartea și renașterea naturii în ciclul anotimpurilor. Legenda spune că acesta, copil fiind, a fost dat spre creștere de către Afrodita, Persefonei care însă vrea să-l țină pentru totdeauna în împărăția sa. În disputa dintre cele două zeițe intervine Zeus, care hotărăște ca tânărul să locuiască patru luni pe an cu Persefona, patru cu Afrodita și patru acolo unde dorește el. Adonis alege să rămână opt luni pe an lângă Afrodita. O variantă a legendei menționează faptul că Adonis este omorât la o vânătoare de un mistreț întărit de zeul Ares care era gelos din cauza dragostei Afroditei pentru Adonis. Lacrimile ei, tot

¹ Jean Chevalier și Alain Ghețbrant – Dicționar de simboluri Ed. Artemis, București 1994, vol. 1, pag. 74.

atâtea la număr câte picături de sânge au curs din rănilor lui Adonis, s-au transformat în anemone. Într-o altă variantă, încercând să ajungă mai repede ca să-l ajute pe Adonis, care era atacat de mistreț, Afrodita își înțepă picioarele în spinii trandafirilor, iar sângele ei a transformat albul lor în roșu.

În această pictură personajele sunt înfățișate în mijlocul naturii, zeița în dreapta și Adonis în stânga. Ei poartă costume fie în stil antic, ca cel al lui Adonis care are un hiton, sau de inspirație greco-romană în variantă empire, așa cum se vede la costumul Afroditei, compus dintr-o fustă lungă cu talie înaltă, galbenă și o bluză roz cu ivory. În centrul tabloului observăm simboluri ale vânătorii: un câine alb și o tolă roșie cu săgeți. Peisajul cu dealuri și un pom în partea stângă este creat în nuanțe de verde, brun, roz, bleu.

Marginea cuprinde imagini de păsări, animale și vrejuri cu frunze. Se observă trei benzi decorative:

- prima, aurie cu elemente vegetale stilizate, în relief;
- a doua, cu o linie bleu cu „Vinceaux” pictate cu negru și auriu, care conturează zece zone prezentând două modele ornamentale, unele cu frunze de acant în auriu, puncte bleu și negru pe fond roșu celelalte cu animale și păsări pictate cu auriu pe fond negru;
- ultima linie este aurie cu puncte în relief.

Farfuria este ciobită; are auritura parțial ștersă și a fost restaurată.

FARFURIE DECORATIVĂ

porțelan pictat și aurit

d: 24,5 cm.

sec. XIX (data este imprimată pe spatele piesei/813)

marca: Alt Wien (pe spatele farfuriei este un ecuson albastru).

Inv. nr. 27878/2338.

Pe spatele piesei este scris cu negru „Apollon et Issé”.

Ise este o tânără din insula Lesbos iubită de Apollo, divinitate nocturnă într-o primă fază, pentru ca apoi să devină un zeu solar. Inițial era numit Apellon, apelle însemnând țarc pentru oi, fapt pentru care uneori este reprezentat înconjurat de oi sau ca păstor. Apollo este cunoscut în multe ipostaze adesea diferite. „El realizează echilibrul și armonia dorințelor nu suprimând pasiunile omenești, ci orientându-le, dimpotrivă, către o spiritualitate treptată, atinsă prin dezvoltarea conștiinței”².

Pe acest porțelan personajele se încadrează în peisaj: Ise așezată pe o piatră în stânga, iar Apollo în dreapta. Tot în stânga este reprezentat Cupidon cu arcul într-o mână, ținând-o cu cealaltă pe Ise. Personajele sunt seminude, Ise fiind acoperită de la brâu în jos cu o țesătură, iar Apollo purtând o pelerină. În stânga peisajului un berbec, oaie, un edificiu antic (templul lui Apollo?), în dreapta un pom, un toiag și în centru, în plan apropiat, iarbă și o tolă roșie, cu săgeți completează compoziția. Culorile predominante sunt: galben, ivory, verde, brun, gri. Imaginea este încadrată de o linie aurie.

² Jean Chevalier și Alain Gheetbrant – Dicționar de simboluri Ed. Artemis, București 1994, vol. 1, pag. 118-119.

Pe bordură alternează între linii viu colorate siluete de păsări și vrejuri cu frunze. Se evidențiază cinci suprafețe, delimitate de linii drepte și arcuite, bleu și aurii, în centru cu vrejuri aurii pe fond roșu și alte cinci rectangulare având în mijloc romburi cu păsări conturate cu aurii pe fond albastru cobalt.

Lucrarea arată influența atelierelor franceze, mai ales în pictură. Titlul în limba franceză poate fi și el o dovadă a acestui fapt.

Pictura este parțial ștearsă, mai ales pe porțiunile aurite.

FARFURIE DECORATIVĂ

porțelan pictat și aurit

d: 24,5 cm.

sec. XIX (data este imprimată pe spatele piesei/821).

marca: Alt Wien (pe spatele porțelanului este un ecuson albastru).

Inv. nr. 27878/2343.

Pe spatele piesei este scris cu roșu „Iosif und Pütifar/Weib”.

Iosif este personajul biblic vândut de frații săi din Egipt lui Putifar, ofițer și dregător la curtea egipteană. El devine omul de încredere al stăpânului său, dar soția acestuia caută să-l corupă și când el fuge îi ia hainele și îl învinovățește pe nedrept. Gelos soțul îl întemnițează pe nevinovat. După un timp, Iosif este eliberat din temniță, de faraonul care recunoscător pentru prorociile și sfaturile sale îl numește ministru. Ulterior, regăsindu-și rudele, Iosif îi aduce pe evrei în Egipt, unde vor rămâne până la exod.

Pe farfurie este ilustrată scena ademenirii lui Iosif de soția lui Putifar. Într-un octogon cu chenar aurii cu vrejuri și flori, în prim plan apare soția lui Putifar într-o rochie roșu deschis, iar în planul secund este reprezentat Iosif cu mâinile într-un gest de respingere a ispitei, purtând un veșmânt verde închis. Personajele sunt înfățișate de la mijloc în sus. În partea stângă, în planul doi, se vede statuia unei femei înaripate. Fundalul este brun.

Pe margine se remarcă opt zone decorative: patru cu vrejuri și animale în aurii și patru cu păsări aurii, înscrise în romburi cu fond roșu și chenar verde. Vocabularul ornamental este completat de linii de culoare brun cu frunze aurii.

FARFURIE DECORATIVĂ

porțelan pictat și aurit.

d: 24,8 cm.

sec. XIX (pe spatele piesei este data/821).

marca Alt Wien (pe spatele farfuriei este un ecuson albastru).

Nr. inv. 27878/2333.

Pe spatele lucrării scrie cu roșu „Sussanna um(m) Bade”.

„Susana la baie” este povestea tinerei evreice virtuoaase pe care „au judecat-o spre moarte”³ fiind învinuită pe nedrept de adulter, de doi bătrâni.

³ Biblia, Editura Institutului Biblic de Misiune al Bisericii Ortodoxe Romane, București, 1994, Istoria Susanei, 41, pag. 1028.

Dovedindu-se că aceștia „au mărturisit strâmb”⁴ poporul adunat ca să asiste la judecată „le-a făcut după legea lui Moise, precum cu vicleșug gândit-au să facă aproapei lor, și i-a omorât și a scăpat sângele cel nevinovat în ziua aceea”⁵.

Într-un dreptunghi cu chenar, înscris în cerc este ilustrat din Istoria Suzanei, momentul în care venise „să se scalde în grădină, că era foarte cald”. Aici se aflau, fără ca femeia să știe, și cei „doi bătrâni ascunși, care o pândeau”⁶. Personajele principale sunt pictate astfel: în dreapta Susana, acoperită cu o țesătură roșu deschis și spre stânga bătrânii îmbrăcați în negru și brun. Fundalul este brun, gri închis și pe alocuri galben deschis. Cercul pe care se detașează imaginea este auriu.

Pe margine se remarcă două tipuri de zone ornamentale care alternează între ele, așa încât se deosebesc pe de o parte suprafețe pe care sunt pictate telegute trase de animale sau păsări, și pe de altă parte romburi având chenare verzi cu vrejuri, frunze, iar în mijloc, pe fond brun, flori.

Starea de conservare a porțelanului și a picturii este foarte bună.

La cele două farfurii decorative pe care sunt reprezentate întâmplări ale unor personaje biblice se observă o neconcordanță între data imprimată –/821 – și ecusonul albastru – Alt Wien –, care conform cataloagelor unde s-au publicat mărci de porțelan și au putut fi consultate de cercetător, a fost pictat în această variantă numai până la 1820 inclusiv. Este posibil ca șablonul acestui ecuson să fi fost folosit sporadic și în 1821, sau ca piesele să fie copii realizate în atelierul din același oraș la sfârșitul secolului al XIX-lea. Valoarea tablourilor constă în sobrietatea tratării subiectelor, în acord cu sensul moral, educativ și în calitatea creației artistice. Dacă în realizarea personajelor și în redarea figurilor feminine se mai păstrează modalități de expresie ale neoclasicismului, în preferința pentru subiectele religioase și în tratarea psihologiei personajelor, prin scurgerea mișcării, contrastele de culoare, de umbră și lumină se remarcă influența romantismului din pictura de șevalet.

Colecția de porțelan a Muzeului de Istorie și Artă al Municipiului București este puțin cunoscută de public, ea fiind rar inclusă în expoziții sau menționată în publicațiile de specialitate. Articolul de față încearcă să remedieze această situație, putând fi considerat un început în acest sens.

SUMMARY

Porcelain from Vienna, In the Collections of the Municipal Museum of Bucharest

by Elisabeta Drăgan

Some of the items in the patrimony of the Municipal Museum of Bucharest are little known to the public. Of these, we present four painted dishes representing original and copied Alt Wien porcelains.

⁴ Op. cit. Istoria Susanei, 62, pag. 1028.

⁵ Op. cit. Istoria Susanei, 62, pag. 1028.

⁶ Biblia, Editura Institutului Biblic de Misiune al Bisericii Ortodoxe Romane, București, 1994, Istoria Susanei, 14, pag. 1027.

⁷ Op. cit. Istoria Susanei, 16, pag. 1027.